

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ВЕРХОВНОГО ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ЇХ СИСТЕМАТИЗАЦІЯ У ФОРМІ КОДИФІКАЦІЇ**LEGAL REGULATION OF THE POWERS OF THE SUPREME COMMANDER-IN-CHIEF OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE AND THEIR SYSTEMATISATION IN THE FORM OF CODIFICATION**

Панько В.М., ад'юнкта кафедри військового права та правоохоронної діяльності, полковник юстиції
Національний університет оборони України

Панько Т.І., майор юстиції,
старший науковий співробітник центру воєнно-стратегічних досліджень
Національний університет оборони України

У статті на основі проведеного аналізу досліджено теоретико-правові аспекти нормативно-правового регулювання повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, звернуто увагу на необхідність вдосконалення юридичного механізму нормативного визначення та реалізації його прав та обов'язків.

Актуальність досліджуваних цій статті питань у першу чергу пов'язано з нагальною потребою у науковому дослідженні окремих проблемних аспектів у нормативно-правовому регулюванні повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України в умовах відбиття Збройними Силами України, іншими складовими сил безпеки і оборони широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, а також розробкою теоретико-правових обґрунтувань для подальшої підготовки відповідних практичних рекомендацій і пропозицій по удосконаленню військового законодавства України.

У статті проведено порівняльно-компаративський аналіз окремих правових норм, закріплених у Конституції України та Конституції Сполучених Штатів Америки, Конституції Французької Республіки в частині нормативно закріплених обсягів повноважень Президента України, Президента Сполучених Штатів Америки та Президента Французької Республіки.

Питання теоретико-правового дослідження механізму нормативно-правового регулювання та реалізації повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України набуває особливого значення під час здійснення органами державної влади України нормотворчої діяльності по кодифікації військового законодавства України з урахуванням необхідності забезпечення поетапної реалізації та виконання правових приписів, визначених Законом України «Про правотворчу діяльність».

З метою запобігання неоднакового тлумачення положень пункту 17 частини першої ст. 106 Конституції України можливими варіантами нормативно-правового унормування питання про визначення повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України можуть бути розробка та подальше прийняття Верховною Радою України окремого законодавчого акту (Закону України «Про Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України») або включення під час кодифікації військового законодавства України правових норм, які забезпечують законодавче визначення повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, до проекту відповідного єдиного кодифікаційного акту України (Військового кодексу України або Кодексу про оборону України).

Ключові слова: Президент України, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, кодифікація військового законодавства України, військове законодавство України.

Based on the analysis, the article examines the theoretical and legal aspects of the regulatory and legal regulation of the powers of the Supreme Commander of the Armed Forces of Ukraine, drawing attention to the need to study the legal mechanism for determining and implementing his rights and duties.

The relevance of the issues investigated in this article is primarily related to the urgent need for scientific research of certain problematic aspects in the regulatory and legal regulation of the powers of the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine in the conditions of the repulsion by the Armed Forces of Ukraine and other components of the security and defense forces of the large-scale armed aggression of the Russian Federation against of Ukraine, as well as the development of theoretical and legal justifications for the further preparation of relevant practical recommendations and proposals for improving the military legislation of Ukraine.

The article provides a comparative and comparative analysis of certain legal norms enshrined in the Constitution of Ukraine, the Constitution of the United States of America, and the Constitution of the French Republic in terms of the legally established powers of the President of Ukraine, the President of the United States of America, and the President of the French Republic.

The issue of theoretical and legal study of the mechanism of regulatory and legal regulation and exercise of powers of the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine is of particular importance when the Ukrainian public authorities carry out law-making activities aimed at codification of military legislation of Ukraine, taking into account the need to ensure step-by-step implementation and enforcement of legal provisions defined by the Law of Ukraine "On Lawmaking".

In order to prevent unequal interpretation of the provisions of paragraph 17 of part one of Article 106 of the Constitution of Ukraine, possible options for regulating the issue of defining the powers of the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine may be the development and subsequent adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine of a separate legislative act (the Law of Ukraine "On the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine") or the inclusion of legal provisions that provide for the legislative definition of the powers of the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine in the codification of military legislation of Ukraine.

Key words: President of Ukraine, Supreme Commander of the Armed Forces of Ukraine, powers of the Supreme Commander of the Armed Forces of Ukraine, codification of military legislation of Ukraine, military legislation of Ukraine.

Виклад основного матеріалу. У пункті 17 частини першої статті 106 Конституції України [1] закріплено конституційну норму, яка окремо визначає (перераховує) три складові позиції, які відокремлені розділом знаком «;», а саме: 1) *Президент України* є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; 2) *Президент України* здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави; 3) *Президент України* призначає на посади та звільняє з посад вище командування

Збройних Сил України, інших військових формувань. При цьому, ця правова норма не уточнює питання: над якими органами влади державної влади (*військовими формуваннями, іншими державними органами*) Президентом України здійснюється керівництво; не уточнено перелік цих «інших військових формувань», крім Збройних Сил України.

Слід звернути увагу на правову конструкцію, визначену у пункті 31 частини першої згаданої статті 106 Осно-

вного закону [1] української держави, яка встановила чіткі правові межі в частині здійснення Главою держави «інших повноважень, які визначені Конституцією України», обмежуючи тим самим можливість здійснення (реалізації) Президентом України повноважень, які визначені «законами України».

Положення статті 106 Основного закону корелюються та знайшли правову деталізацію у частині першій статті 6 Закону України «Про оборону України» [6], у якій закріплено, що Президентом України здійснюються повноваження у сфері оборони відповідно до Конституції України.

Водночас, на відміну від чіткого визначення у частині першій статті 106 Конституції України [1] вичерпного переліку повноважень Президента України (у 31 пункті) залишається актуальним, відкритим та таким, що потребує подальшого нормативно-правового унормування питання деталізації обсягу і змісту повноважень (прав і обов'язків) Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України для забезпечення принципу правової визначеності.

З метою подальшого нормативно-правового урегулювання питань здійснення Главою держави повноважень у сфері оборони, визначених Конституцією та законами України, а також конкретизації видів документів та переліку питань, які ними можуть бути врегульовані (в частині видання Президентом України указів і розпоряджень, а також видання ним, як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України наказів і директив з питань оборони) Міністерством оборони України розроблено у 2008 році законопроект, який після схвалення Урядом України було внесено згідно регламентних процедур на розгляд Верховної Ради України та забезпечено подальше прийняття 25 грудня 2008 року Закону України № 803-VI «Про внесення змін до деяких законів України з питань оборони» [9] (набрав чинності 16. 01. 2009 з дня офіційного опублікування у офіційному виданні (Голосі України від 16.01.2009 № 6).

Зазначеним законодавчим актом внесено зміни до низки законів України з питань оборони, у тому числі, викладено у новій редакції частину другу та доповнено частиною третьою статтю 6 Закону України «Про оборону України» [6], у яких закріплено правові норми, які передбачають:

– можливість визначення законами України повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України (частина друга статті 6 Закону);

– уточнення та конкретизація правової норми в частині: видання Президентом України указів і розпоряджень під час здійснення ним повноважень у сфері оборони, визначених Основним законом та законами; видання Главою держави як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України наказів і директив з питань оборони (частина третя статті 6 Закону).

Водночас, починаючи з 16. 01. 2009 і до цього часу включно залишається не вирішеним та не достатньо врегульованим питання визначення «законами України» (у т. ч. окремим законодавчим актом) повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, його прав і обов'язків.

На виконання конституційної норми, закріпленої у пункті 17 частини першої статті 106 Конституції України [1], питання здійснення Главою держави керівництва у сферах національної безпеки і оборони унормовано 21.06.2018 шляхом прийняття Верховною Радою України Закону України № 2469-VIII «Про національну безпеку України» (статті 13) [11], якою фактично продубльовано правові приписи, встановлені у частині третій статті 6 Закону України «Про оборону України» [6] в частині видання Президентом України:

– як Верховним Головнокомандувачем наказів і директив з питань оборони (у т. ч. з питань оперативного

доукомплектування Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань в особливий період);

– указів і розпоряджень з питань національної безпеки і оборони (зокрема, затвердження указами Глави держави Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, інших стратегій, доктрин, концепцій з питань визначення загроз національній безпеці, основних напрямків та завдань державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони).

Для остаточного унормування згаданих питань з огляду на сферу правового регулювання мало позитивно сприйняття парламентом України 24 червня 2023 р. Закону України «Про правотворчу діяльність» № 3354-IX [13] (який набрав чинності 20. 09. 2023, але згідно прикінцевих положень вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, крім визначених цим Законом випадків).

Водночас, у згаданому Законі поза увагою залишено можливість видання Президентом України: розпоряджень (не корелюється з правовою нормою, передбаченою частиною третьою ст. 106 Конституції України [1]); наказів і директив з питань оборони як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України (не в повному обсязі враховує правову норму, визначену частиною третьою статті 6 Закону України «Про оборону України» [6]).

Зокрема, у Законі України «Про правотворчу діяльність» [13]:

1) у пункті 4 частини четвертої статті 1 Закону наведено перелік правових актів, що не містять норм права, до якого включено лише укази Президента України про введення в дію рішень Ради національної безпеки і оборони України;

2) у підпункті б пункту 3 частини другої статті 9 Закону зазначено, що законодавство України включає «укази Президента України, що містять норми права (далі – укази Президента України)», але не включено до законодавства України розпорядження Президента України, накази і директиви Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України;

3) у пункті 4 частини другої статті 19 цього Закону встановлено ієрархію нормативно-правових актів, до якої включено постанови Верховної Ради України, укази Президента України, які приймаються на основі та на виконання Конституції України та (або) законів, чинних міжнародних договорів України, мають на території України вищу юридичну силу, ніж нормативно-правові акти, передбачені пунктами 5–13 цієї частини, і є обов'язковими до виконання на території України, але також не включено розпорядження Президента України, накази і директиви Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України.

З огляду на викладене слід констатувати, що існує нагальна потреба у внесенні відповідних змін до Закону України «Про правотворчу діяльність» [13] з метою узгодження відповідних правових норм з вимогами частини третьої ст. 106 Конституції України [1] та врахування приписів частини третьої статті 6 Закону України «Про оборону України» [6] та пункту 2 та 4 частини першої статті 13 Закону України «Про національну безпеку України» [11] в частині унормування питань видання Президентом України розпоряджень та видання ним як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України наказів і директив з питань оборони.

З проведеного порівняльно-компаративіського аналізу правових норм, закріплених у статті 106 Конституції України [1] та у розділі 2 статті 2 Конституції Сполучених Штатів Америки [20, с. 118], вбачається, що в Україні Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, в той час як Президент Сполучених Штатів Америки є Головнокомандувачем армії

та військово-морського флоту Сполучених Штатів і міліції окремих штатів, коли вона призивається на дійсну службу Сполучених Штатів. До повноважень Конгресу Сполучених Штатів Америки, закріплених у розділі 8 статті 1 Конституції Сполучених Штатів Америки [20, с. 114], віднесено: оголошення війни; набрання та утримання війська; створення й утримання флоту; забезпечення скликання міліції для придушення повстань і відбиття нападів. Отож, Конгрес Сполучених Штатів Америки фактично здійснює набір та утримання збройних сил, а Президент Сполучених Штатів Америки командує ними.

Проводячи порівняльно-правовий аналіз конституційних норм, визначених у Конституції України та у Конституції Французької Республіки, слід звернути увагу на правову норму, закріплену у статті 5 Конституції Французької Республіки, згідно якої Президент Французької Республіки є гарантом національної незалежності, територіальної цілісності та дотримання міжнародних договорів [22, с. 5]. У статті 15 Конституції Французької Республіки закріплено правову норму, згідно якої Президент Французької Республіки є Головнокомандуючим Збройними Силами. Він очолює вищі ради та комітети національної оборони [22, с. 10].

Діюче військово законодавство України у статтях 13 і 16 Закону України від 21. 06. 2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України» [11] розмежує повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України від повноважень Головнокомандувача Збройних Сил України, який відповідає за питання готовності Збройних Сил України та переданих йому у підпорядкування інших складових сил оборони, до виконання завдань за призначенням та безпосереднє військово управління ними під час застосування.

У абзаці третьому частини третьої статті 16 згаданого Закону України «Про національну безпеку України» [11] міститься бланкетна норма, яка надає право Президенту України затверджувати повноваження Головнокомандувача Збройних Сил України. На виконання цієї норми Указом Президента України від 27 березня 2020 року № 123/2020 «Питання Головнокомандувача Збройних Сил України» [16] визначені повноваження Головнокомандувача Збройних Сил України.

Нормативно закріпленій обсяг повноважень Президента Сполучених Штатів Америки, під час реалізації ним повноважень Головнокомандувача армії та військово-морського флоту Сполучених Штатів Америки, а також обсяг повноважень Президента Французької Республіки під час виконання повноважень Головнокомандуючого Збройними Силами фактично змістовно не суттєво відрізняється від повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України.

Відсутність відповідного теоретико-правового обґрунтування кодифікації військового законодавства України виявляється у відсутності чіткого визначення предмета кодифікації. При цьому, слід відокремлювати предмет кодифікації від предмета правового регулювання [18, с. 107].

Варто зауважити, що питання визначення повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України набуває особливої актуальності в контексті проведення органами державної влади України (Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади) нормотворчої роботи по кодифікації законодавства України, у тому числі, щодо виконання завдання Президента України у сфері обороноздатності, передбачене абзацом третім підпункту «г» пункту 11 статті 1 Указу Президента України від 08 листопада 2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» [15], яким було визначено завдання Уряду України щодо кодифікації законодавства у сфері оборони.

Незважаючи на запровадження на усій території України воєнного стану у Міністерстві оборони України організовано та триває робота щодо наукового дослідження питань кодифікації військового законодавства України.

Слід відзначити, що законодавство України характеризується наявністю досить значної кількості кодифікованих актів. Лише станом на січень 2007 рік в Україні діяли 21 кодекс, які були прийняті після проголошення Україною незалежності [18, с. 102].

Станом на 01.04.2024 в Україні вже діють 26 кодексів, із них 3 кодифіковані акти, прийняті у період до проголошення незалежності України, а саме: Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [3] (назву змінено згідно Закону України «Про внесення змін і доповнень, що стосуються розгляду індивідуальних трудових спорів, до Кодексу законів про працю Української РСР та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів» від 18.02.1992 р. № 2134-12 [7]); Житловий кодекс України від 30. 06. 1983 р. № 5464-X [4] (назву викладено у новій редакції згідно Закону України «Про дерадянізацію законодавства України» від 21.04.2022 р. № 2215-IX [12]); Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [5] (назву змінено згідно Закону України «Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України» від 15.12.1992 р. № 2857-XII [8]).

З метою правового унормування суспільних відносин у законодавстві України в органах державної влади України за напрямками діяльності проводиться відповідна нормотворча робота. Так, у профільному комітеті Верховної Ради України спільно з Міністерством юстиції України сплановано роботу з підготовки проекту Кодексу України про адміністративні проступки, у межах виконання завдань, визначених пунктом 25 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020 рік, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 16.06.2020 р. № 689-IX [14].

За результатами проведеного дослідження актуальних теоретико-правових аспектів нормативного регулювання повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України слід звернути увагу на можливість унормування порушених питань в частині додаткового визначення на законодавчому рівні таких повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, які фактично виконуються Главою держави як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України згідно Конституції України під час керівництва у сферах національної безпеки і оборони, а саме:

- здійснення керівництва стратегічним плануванням застосування та ресурсним забезпеченням Збройних Сил України, інших складових сил безпеки і оборони для захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й відсічі збройної агресії;

- здійснення стратегічного керівництва силами безпеки і оборони щодо виконання завдань оборони держави;

- здійснення керівництва роботою Ставки Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України (у разі її створення) в особливий період, затверджує персональний склад і плани діяльності;

- визначення взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими Сил безпеки і оборони України, центральними та місцевими органами виконавчої влади під час виконання завдань оборони держави;

- затвердження планів дислокації Збройних Сил України та інших складових Сил безпеки і оборони України, прийняття рішення про їх передислокацію від з'єднання і вище;

- здійснення контролю за станом бойової та мобілізаційної готовності складових Сил безпеки і оборони до виконання завдань оборони держави;

- здійснення загального керівництва територіальною обороною держави та контролю за станом готовності території держави до оборони;

– виконання повноважень у сфері забезпечення правового режиму воєнного стану;

– здійснення інших повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, передбачених законами України.

Унормування порушених питань в умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, запровадженого на території України правового режиму воєнного стану, забезпечить вдосконалення системи управління Збройними Силами України, іншими складовими сил безпеки і оборони, які передаються в підпорядкування військовому командуванню Збройних Сил України в особливий період (воєнний час) для виконання завдань оборони держави.

Можливими варіантами для нормативно-правового врегулювання порушених питань щодо визначення повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України можуть бути:

1) прийняття окремого законодавчого акту – Закону України «Про Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України»;

2) включення під час кодифікації військового законодавства України правових норм з питань законодавчого визначення повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України до проекту кодифікаційного акту України (Військового кодексу України або Кодексу про оборону України), який має бути прийнятий на законодавчому рівні.

Висновки. Проблемні теоретико-правові і практичні аспекти нормативно-правового регулювання повноважень

Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України залишаються актуальними, у зв'язку з чим доцільно продовжувати їх наукове дослідження з метою підготовки відповідних рекомендацій і пропозицій з порушених питань. Під час подальшого удосконалення військового законодавства України рекомендовано вивчити питання щодо доцільності додаткового законодавчого врегулювання повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України.

Найбільш оптимальним варіантом пропонується розглянути унормування порушеного питання під час кодифікації військового законодавства України шляхом включення правових норм з питань визначення повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України до проекту єдиного і узгодженого кодифікаційного акту України (Військового кодексу України або Кодексу про оборону України), який має бути прийнятий на законодавчому рівні.

Встановлено правову проблему у вигляді необхідності додаткового нормативно-правового врегулювання шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про правотворчу діяльність» з метою узгодження правових норм з приписами частини третьої ст. 106 Конституції України та частини третьої статті 6 Закону України «Про оборону України» (в частині унормування питань видання Президентом України як Главою держави розпоряджень, а також видання ним, як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, наказів і директив з питань оборони).

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Regional (continental) security: emphases of 2022. V. Vereshchak et. al. Amazonia Investiga. 2022. № 11(54). P. 30–40. URL: <http://doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.3> (дата звернення: 06.04.2024).
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 06.04.2024).
4. Житловий кодекс України : Закон України від 30 черв. 1983 р. № 5464. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10> (дата звернення: 06.04.2024).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 06.04.2024).
6. Про оборону України : Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 06.04.2024).
7. Про внесення змін і доповнень, що стосуються розгляду індивідуальних трудових спорів, до Кодексу законів про працю України РСР та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2134. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-12> (дата звернення: 06.04.2024).
8. Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 15 груд. 1992 р. № 2857. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2857-12> (дата звернення: 06.04.2024).
9. Про внесення змін до деяких законів України з питань оборони : Закон України від 25 груд. 2008 р. № 803. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-17> (дата звернення: 06.04.2024).
10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 06.04.2024).
11. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 06.04.2024).
12. Про дерадянізацію законодавства України : Закон України від 21 квіт. 2022 р. № 2215. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20> (дата звернення: 06.04.2024).
13. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 черв. 2023 р. № 3354. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 06.04.2024).
14. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020 рік : Постанова Верховної Ради України від 16 черв. 2020 р. № 689. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-20> (дата звернення: 06.04.2024).
15. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08 лист. 2019 р. № 837. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019> (дата звернення: 06.04.2024).
16. Питання Головнокомандувача Збройних Сил України : Указ Президента України від 27 бер. 2020 р. № 123. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1232020-33085> (дата звернення: 06.04.2024).
17. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 06.04.2024).
18. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Шемшученко Ю. С. та ін. ; за ред. О. І. Ющика. Київ, 2007. 208 с.
19. Isabel Garrido Gómez M. The Systematization of Legal Values around Justice. *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej*. 2023. № 3. P. 40–53. URL: http://www.researchgate.net/publication/355090553_The_Systematization_of_Legal_Values_around_Justice (дата звернення: 06.04.2024).
20. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник для всіх / пер. з англ. О. М. Мокровольського. Київ, 1993. 192 с.
21. Attuquayefo P. Delineating boundaries for human security studies: Evidence from praxis and curricula analysis. *International Journal of Security Studies & Practice*. 2023. № 3(1), Article 3. URL: <http://ijssp.ung.edu> (дата звернення: 06.04.2024).
22. Constitution of 4 October, 1958. URL: http://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constitution_anglais_oct2009.pdf (дата звернення: 06.04.2024).